

Januari

Het oude jaar eindigt met druiven slikken. Twaalf stuks. *Las uvas de la suerte*. De druiven van het geluk. Eén voor elke maand van het nieuwe jaar. Eén bij elke klokslag om middernacht. Een traditie van al meer dan een eeuw in heel Spanje. De grote klok van het oude postkantoor op de Puerta del Sol in Madrid geeft het tempo aan. Op alle televisiezenders zoomt de camera die laatste ogenblikken in op het torenuurwerk. Zevenendertig seconden doet de klok over twaalf slagen. Zevenendertig seconden om twaalf druiven naar binnen te spelen.

In de winkel zijn de druiven al per dozijn voorverpakt. Anderhalf tot twee miljoen kilo gaat er in de dagen voor nieuwjaar over de toonbank. De meeste van die druiven komen uit Alicante. *La uva del Vinalopó*. Klein van formaat. Makkelijk door te slikken. Al kan het nog makkelijker. Er worden speciaal voor deze gelegenheid gepelde druiven aangeboden, of een pitloze variant. Het mag immers niet misgaan. Elke niet op tijd geslikte druif brengt een maand lang ongeluk in het nieuwe jaar. Geen Spanjaard die het in zijn hoofd haalt om niet mee te doen. Hem of haar wacht een heel jaar vol ramp en tegenspoed.

Desondanks hebben al die druiven Spanje, en bij uitstek Andalusië, de voorbije jaren weinig geluk gebracht. De zware economische crisis heeft het land geteisterd en ook al is er voor het eerst sprake van herstel, de werkloosheid blijft hoog en in veel gezinnen heerst nog steeds armoede. Toen ik dit onlangs

opmerkte tegen Pedro, die de olijfbomen kwam snoeien en het afgelopen jaar ontslagen werd als gemeentearbeider, zei hij dat het vast nog veel erger was geweest als hij geen druiven had geslikt. Hij had ziek kunnen worden, een been kunnen breken, zijn moeder had kunnen overlijden, een van zijn kinderen. Als je maar genoeg calamiteiten voorziet, kan het jaar enkel meevallen.

Hij had zijn ontslag trouwens begin vorig jaar voorspeld. Er kwamen gemeenteraadsverkiezingen aan en dus had de burgemeester van zijn dorp Comares in de voorgaande maanden veel geld uitgegeven aan onderhoudswerk, zoals ook elders in Spanje gebeurde. Voor die *obras* worden meestal mensen uit de streek aangeworven, die vervolgens in ruil stilzwijgend hun stem op de burgemeester uitbrengen. Ook mijn werkster Carmen, die eens per week het huis komt schoonmaken, kon in maart aan de slag voor de gemeente. Als schilder. Haar roestige bestelwagen zat een maand lang stampvol verfblikken, borstels en rollen. Haar kleren en haar haren zaten al die tijd onder de witte spatten en veges.

Pedro had een contract van onbepaalde duur gekregen. Je zult het zien, zei hij in april, zodra de verkiezingen voorbij zijn, verlies ik mijn baan.

In mei waren de verkiezingen, in juni kreeg hij inderdaad zijn ontslag.

Of hij was gaan stemmen, vroeg ik.

Vanzelfsprekend. Hij sloeg geen verkiezing over. Maar ik stem altijd blanco, voegde hij eraan toe.

Waarom ging hij dan stemmen?

Ah, dan ziet de burgemeester mij en krijg ik op een dag weer werk omdat hij denkt dat ik op hem of op zijn partij heb gestemd.

Een klein verzet waarmee hij zijn waardigheid hooghoudt.
Ik vroeg hem nog wanneer hij dacht opnieuw werk te krijgen.

Over een paar jaar waarschijnlijk, antwoordde hij, zodra er nieuwe verkiezingen naderen.

En zo rest er hier altijd hoop. *Esperanza*. Afgeleid van *esperar*, dat behalve hopen ook wachten betekent.

Ook de begrafenisondernemer hier houdt de hoop levend. Zijn firma heet *La Esperanza*.

De eerste minuten van het nieuwe jaar brengen amper vuurwerk. Boven het bergdorp Comares gaan welgeteld drie pijlen de lucht in, die een mager spoor van licht achterlaten, niet eens een knal geven. In een verlaten huis aan de overkant van de vallei viert een aantal jongeren de overgang met luide muziek. Hun vuurwerk om middernacht beperkt zich tot enkele sterretjes, die nog geen minuut lang branden.

Spanje heeft geen traditie van vuurwerk op oudejaarsavond. Hier wordt geluk afgesmeekt, geen ongeluk verjaagd, ook niet nu er cruciale tijden aanbreken. Het nieuwe jaar begint immers met veel politieke onzekerheid. Het land staat op een kantelpunt: niet alleen wil de deelstaat Catalonië zich loscheuren van Spanje, ook heeft voor het eerst sinds het einde van de dictatuur – na de dood van *generalísimo* Franco in 1975 – geen van de twee traditionele machtspartijen ook maar bij benadering een absolute meerderheid bij de nationale verkiezingen gehaald. De voorbije dertig jaar hebben afwisselend de socialisten van de PSOE en de conservatieven van de PP geregeerd, al dan niet met steun van wat kleinere partijen met een handvol zetels. Nepotisme, cliëntelisme, corruptie, zowel de PSOE als de PP maakte zich er schuldig aan, tot in de hoog-

ste echelons. Momenteel staat de zus van de huidige koning Felipe VI terecht wegens gesjoemel met subsidies – de naam van de huidige conservatieve premier Mariano Rajoy is al een paar keer gevallen in deze zaak.

Door de komst van twee volkspartijen, Podemos en Ciudadanos, is het politieke landschap sinds kort hertekend, de eerste haalde 65 van de 350 zetels, de tweede 40. De P.P. klokte af op 122 zetels, de PSOE op 90. Er zal een brede consensus moeten worden gevonden om een meerderheid van 176 zetels in het parlement te kunnen halen.

Caos, lees ik in de kranten daags na de verkiezingen van 20 december. Chaos, zegt ook de technicus die mijn gastank komt inspecteren en naar wiens mening over de verkiezingen ik informeer. Dit valt me op: met iedereen kun je een gesprek over politiek hebben zonder dat er meteen wordt gesneerd naar de politici.

Dit heet geen chaos, zeg ik, dit heet democratie. Partijen zullen concessies moeten doen en rekening houden met minderheden. Water bij de wijn doen. Een spreekwoord dat gelukkig ook in het Spaans bestaat: *Echar agua al vino*.

De technicus heeft zijn twijfels over de haalbaarheid van een compromis. Over drie maanden kunnen we opnieuw naar de stembus, zegt hij.

De berichten in de media geven hem voorlopig gelijk. Niet één partij is bereid een andere tegemoet te komen, ook niet Podemos of Ciudadanos. Bij de socialisten wordt de voorzitter door zijn partijgenoten zelfs openlijk op het matje geroepen omdat hij de eerste stap wilde zetten. En bij de conservatieven klampt de premier zich vast aan zijn stoel, hoewel zijn vertrek mogelijkheden tot een coalitie biedt.

Vooralsnog smaken de druiven zuur.

De streek waar ik woon heet La Axarquía, afgeleid van het Arabische woord *šarqíyya*, dat 'oostelijke regio' betekent, in dit geval ten oosten van de stad Málaga. Málaga is ook de naam van de provincie waar La Axarquía toe behoort en die provincie maakt dan weer deel uit van de autonome regio Andalucía. Spanje telt zeventien van zulke autonome regio's, andere zijn onder meer Valencia, Extremadura, Castilla-La Mancha, Galicië, Baskenland en Catalonië, waarvan de laatste drie ook een eigen, erkende taal hebben. Voorts zijn er twee autonome steden, aan de overkant van de Middellandse Zee, staatkundig losgeknaagd van Marokko: Ceuta en Melilla. Een gegoochel van namen, dat slechts een aanblik biedt op de huidige versnipperde structuur en niet eens op de verdwenen staten, emiraten, kalifaten, koninkrijken en republieken uit het verleden, waarvan de grenzen zich in de loop der eeuwen in breed golvende bewegingen, als isobaren, over de kaart van Spanje hebben verplaatst.

De staatkundige kaart van La Axarquía met zijn eenendertig gemeentes is al even onoverzichtelijk en heeft veel weg van een kubistisch schilderij van Picasso, die overigens in Málaga werd geboren. Op een steenworp van mijn huis ligt Los Romanes, deelgemeente van La Viñuela, ik woon niettemin in Cútar, waarvan de dorpskern drie heuvels en drie kwartier rijden hiervandaan is. Wie de grenzen van Cútar afwandelt, kruist acht verschillende gemeentes. Het hadden er negen kunnen zijn, maar Almáchar is in twee stukken gescheurd en ligt zowel ten noorden als ten zuiden van Cútar, als epauletten op een jas.

Het gehucht van één straat en een handvol woningen waar ik bijna twee jaar geleden neerstreek heeft ook een eigen naam: Loma León, Leeuwenheuvel. Met wat verbeelding doet de heuvelkam inderdaad aan de licht golvende rug van een leeuw

denken, maar wellicht is de oorsprong van de naam een stuk prozaïscher en behoorde de omliggende grond ooit toe aan een man die uit León in het noorden van Spanje kwam of misschien simpelweg León of Leonardo heette. Die grond is in de loop der eeuwen versnipperd geraakt, verdeeld onder de kinderen, die hun stuk weer onder hun kinderen verdeelden, en die onder hun kinderen, enzovoort, waardoor de vallei waarop ik uitkijk vandaag een lappendeken is van olijfgaarden, amandelgaarden, akkers, weiland en braakland, gescheiden door lijnen in het landschap, die ook weer zelden een eenvoudige geometrische figuur vormen en zo herinneren aan de gevoeligheden die bij de erfenissen een rol moeten hebben gespeeld.

Toen ik hier pas woonde heeft Pedro me met korte omtrekkende bewegingen van zijn arm aangeduid welk stuk van hem is, welk van zijn vrouw, van zijn broer, schoonzus, neef, nicht. In goede jaren levert elk lapje grond een paar honderd euro aan olijven of amandelen of haver op, voor sommigen net iets meer dan een maandloon, voor enkelen hun enige bron van inkomsten. Alleen zijn er nog slechts weinig goede jaren. In minder dan een decennium zijn de oogsten gehalveerd. Droogte, ziektes, vliegen die gaatjes boren in de olijven, Pedro's verhaal is dat van de Bijbelse plagen van Egypte.

Meer en meer kleine boeren zien zich daardoor genoodzaakt hun schamele vierkante meters te verkopen aan grootgrondbezitters – tegen een prijs ver onder de markt, weet Pedro. Langzaam begint het landschap dan ook te veranderen. In de korte tijd dat ik hier woon heb ik meerdere grenslijnen zien verdwijnen onder de tanden van een eg of de scharen van een ploeg, waarna er op de bewerkte grond kaarsrechte rijen van jonge olijfbomen verschenen, tien, twintig, honderd naast elkaar. Heel lang zal het dan ook niet meer duren, vrees ik,

voor ook deze vallei de uniforme aanblik zal bieden van het landschap tussen Granada en Jaén, waar aan alle kanten zover het oog reikt olijfbomen in slagorde staan opgesteld. Elk kruid dat eronder de kop opsteekt wordt doodgespoten, elke muis, elke slang, elke vogel vertrekt voorgoed.

Laatst vroeg ik aan Pedro of ook hij zijn stuk op een dag zou verkopen.

Hij schudde meteen zelfverzekerd het hoofd. Voorlopig is daar geen reden toe. Doordat hij een jaar gewerkt heeft krijgt hij vier maanden lang ongeveer 800 euro werkloosheidsuitkering per maand, en daarna nog twee jaar lang 426 euro.

En na die twee jaar?

Niets meer. *Nada*. Maar tegen die tijd naderen er weer verkiezingen.

Wie van Los Romanes naar Riogordo rijdt, ziet gedurende enkele kilometers aan zijn linkerkant La Peña de Hierro, De Rots van IJzer, als een grote steenpuist in het midden van het golvende landschap staan. Mijn gehucht ligt aan de voet van de rots, die aan deze zijde een imposante natuurlijke schans vormt, zacht oplopend naar de top en daar, op een hoogte van bijna 500 meter, abrupt eindigend in een afgrond van grijs en okerkleurig gesteente, waarna ze – in het Spaans is een rots altijd vrouwelijk – overloopt in een glooiende helling.

La Peña de Hierro is nog een wild stukje natuur. Haar begroeiing bestaat voornamelijk uit olijfbomen, johannesbroodbomen en steeneiken met een weelderige ondergroei van wilde lavendel, wilde asperge en cistusrozen. Al vroeg in het jaar bloeit er de *Ophrys fusca*, een orchidee met onopvallende grijs-zwarte bloemen, die op een dunne, lange aar staan en doen denken aan het achterlijf van een bij – iets wat de bij zelf

ook vindt, waarna hij, aangelokt, verleid en ten slotte bedrogen, de orchidee bezoekt en bevrucht.

De spelonken, barsten en kloven van de rots bieden in het voorjaar broedgelegenheid en in de rest van het jaar een slaapplek aan torenvalken, rotszwaluwen en de oehoe – in het Spaans terecht *búho real* genoemd, de koning der uilen – wiens vérdragende klagende roep bij avondschemering door de vallei klinkt. Zijn statige postuur is dan door een verreijkijker zichtbaar op een steen in de vorm van een kubus, die balanceert op het uiterste puntje van de rots.

In de spelonken, waarvan er een het formaat heeft van een tweepersoonsgrot, ontdekten archeologen een halve eeuw geleden scherven van aardewerk, messen en bijlen in leisteen en een afgodsbeeldje, voorwerpen die wijzen op een kleine nederzetting in de kopertijd. Voor de mens die toen leefde, nog voor het wiel en het schrift werden uitgevonden, was de rotspartij een markering op een kruispunt van paden, waarvan het ene van Periana naar Comares leidde en het andere van Benamargosa naar de Zafarraya-pas, de kloof naar het binnenland in het ons omringende gebergte.

Vandaag, zo'n zes- tot zeventuizend jaar later, is er een nieuwe kleine nederzetting op de rots gevestigd, die met de vroegere nederzetting gemeen heeft dat de bewoners achterlaten wat niet meer bruikbaar is. Her en der staan wrakken van auto's met Engelse nummerborden, die zo rond het eind van de vorige eeuw idealisten en non-conformisten, vooral hippies, vanaf het Britse eiland naar hier hebben gevoerd. Als een tweede rots van Gibraltar – al eeuwen een Britse kolonie in Zuid-Spanje – namen ze bezit van La Peña de Hierro door er hun aftandse caravans te planten, die ze vervolgens met aanbouwsels van spaanplaat, golfplaat en rieten matten tot permanente verblijf-

plaatsen vertimmerden. De bewoners is elke vorm van integratie vreemd. Ze spreken geen woord Spaans, hebben enkel contact met hun eigen Engelse familie en vriendenkring en vertonen niet het minste respect voor de natuur die hen omringt. Versleten matrassen, kapotte koelkasten, roestend ijzer, gebroken aardewerk, alles wat onbruikbaar is wordt ergens op de heuvel gedumpt, heel ver lopen ze er zelfs niet voor.

Niemand zegt er wat van, niemand doet er iets aan, er wordt hier veel gedoogd. Ikzelf erger me er iedere keer aan wanneer ik een wandeling op de rots maak. Geregeld overvalt me dan de neiging om op mijn schreden terug te keren, maar omdat ik weet wat me aan het eind van de wandeling te wachten staat, zet ik door. Eenmaal voorbij een bepaald punt houden immers de bewoning en de vervuiling op en leidt het pad naar een open plek die een spectaculair panorama biedt op, van links naar rechts, de verticale rotswand van La Peña de Hierro, de Sierra de Tejada met de 2066 meter hoge La Maroma en de Middellandse Zee.

Aangelokt door de staalblauwe lucht, die een weids vergezicht beloofde, stond ik er vanmiddag weer. Onderweg had ik tot mijn verrassing al de eerste orchideeën gezien, drie weken eerder dan vorig jaar. Deze winter is duidelijk te zacht, zelfs naar Spaanse normen.

Vanaf het uitkijkpunt – de *mirador* – aan het eind van het pad tuurde ik zoals steeds met de verreijker de steile rotswand van La Peña af, op zoek naar torenvalken, die er vaak zijn, of de oehoe, die zich maar één keer aan me heeft vertoond en dan nog in een flits: hij vloog op uit het dichte gebladerte van een johannesbroodboom en gleeed me in mijn ooghoeken geruisloos voorbij, een bonk van een vogel, een balk met vleugels eraan.

Maar vanmiddag geen oehoe, evenmin een torenvalk, wel, voor het eerst in al die keren dat ik de rotswand aftuurde, ving ik in mijn verrekijker de kop van een steenbok, een vrouwtje met twee kleine hoorns, dat mij allang in de gaten had. Toen, op een rots boven haar, ontdekte ik een tweede steenbok, zonder twijfel een mannetje, herkenbaar aan de opvallende zijdelings gekromde hoorns en het grotere, gespierde lijf. Rechts van die bok stond nog een mannetje, eronder nog één, en daarnaast, stond daar nog een steenbok? Ja, een tweede vrouwtje. Een zoekplaatje voor kinderen. Ze stonden met hun dunne poten op dunne hoeven op smalle richels. *Cabra montés*, wist ik, letterlijk vertaald ‘berggeit’, een wat oneerbiedige naam voor zo’n verschijning. Ik houd het daarom liever op de Nederlandse naam, ‘steenbok’, en in dit geval de zuidoostelijke Spaanse steenbok, of in het Latijn, *Capra pyrenaica hispanica*, wat ook nog steeds beter klinkt dan berggeit. De soort kwam hier al voor in de prehistorie, honderdduizenden jaren geleden. Ik stond daar dus plotseling oog in oog met de geschiedenis, met vijf exemplaren van een oerdier, dat op deze plek de Feniciërs had overleefd, de Romeinen, de Vandalen en de Visigoten, de Moren, de Fransen van Napoleon, en straks vast ook de Engelsen, die hun rots nu hebben ingepalmd. Die gedachte stemde me nog gelukkiger dan hun aanblik en na een kwartier vertrok ik, ook al maakten zijzelf geen aanstalten om hun uitkijkpost te verlaten. Maar zulke onverwachte ontmoetingen moet je niet meteen opgebruiken. Dan is de voldoening groter en gaat het genot in het hoofd nog een tijdje door.

Ik schrijf in een hut, achter in de olijfgaard, waarvan het raam uitziet op de vallei. Vanaf een paal bij mijn *casita* vertrekt een